

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
із навчальної дисципліни «Психодіагностика»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
*053 Психологія (практична психологія)***

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол №8 від 15.08.2023)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент
Твердохвалова Ю.Л.

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор психологічних наук, професор, Кузнєцов М.А.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

1. Розподіл часу

1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 4							
Тема №1. Вступ до психодіагностики.	10	4	-	4	-	4	
Тема №2. Історія психодіагностики.	12	2	-	2	-	6	
Тема №3. Організація і проведення психодіагностичного обстеження.	8	2	-	2	-	4	
Тема №4. Етапи психодіагностичного процесу.	10	2	-	2	-	6	
Тема №5. Психодіагностичні норми.	8	2	-	2	-	4	
Тема №6. Надійність психологічних тестів та методи її визначення.	8	2	-	2	-	4	
Тема №7. Контроль валідності тестів.	8	2	-	2	-	4	
Тема №8. Достовірність та інтерпретація результатів тестових випробувань.	8	2	-	2	-	4	
Тема №9. Операційна класифікація.	8	2	-	2	-	4	
Тема №10. Предметна класифікація.	8	2	-	2	-	4	
Тема №11. Проективний метод як діагностична процедура.	14	4	-	4	-	6	
Тема №12. Приклади класичних проективних методик.	18	6	-	6	-	6	
Всього за семестр № 4:	120	32	-	32	-	56	Залік
Семестр 5							
Тема №13. Діагностика інтелектуально-пізнавальної сфери особистості.	16	4	-	4	-	8	
Тема №14. Психодіагностика здібностей і креативності.	16	4	-	4	-	8	
Тема №15. Типологічна діагностика та діагностика рис особистості.	16	4	-	4	-	8	
Тема №16. Особистісні опитувальники.	20	6	-	6	-	8	
Тема №17. Діагностика мотиваційної сфери та спрямованості особистості.	16	4	-	4	-	8	
Тема №18. Діагностика емоційно-вольової сфери особистості.	16	4	-	4	-	8	

Тема №19. Діагностика індивідуальної свідомості та самосвідомості.	20	6	-	6	-	8	
Всього за семестр № 5:	120	32	-	32	-	56	Залік

1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр 4							
Тема №1. Вступ до психодіагностики.	11	2	-	1	-	8	
Тема №2. Історія психодіагностики.	9	-	-	1	-	8	
Тема №3. Організація і проведення психодіагностичного обстеження.	11	2	-	1	-	8	
Тема №4. Етапи психодіагностичного процесу.	11	2	-	1	-	8	
Тема №5. Психодіагностичні норми.	10	1	-	1	-	8	
Тема №6. Надійність психологічних тестів та методи її визначення.	10	1	-	1	-	8	
Тема №7. Контроль валідності тестів.	10	1	-	1	-	8	
Тема №8. Достовірність та інтерпретація результатів тестових випробувань.	10	1	-	1	-	8	
Тема №9. Операційна класифікація.	9	-	-	1	-	8	
Тема №10. Предметна класифікація.	9	-	-	1	-	8	
Тема №11. Проективний метод як діагностична процедура.	11	2	-	1	-	8	
Тема №12. Приклади класичних проективних методик.	9	-	-	1	-	8	
Всього за семестр № 4:	120	12	-	12	-	96	Залік
Семестр 5							
Тема №13. Діагностика інтелектуально-пізнавальної сфери особистості.	18	2	-	2	-	14	
Тема №14. Психодіагностика здібностей і креативності.	18	2	-	2	-	14	
Тема №15. Типологічна діагностика та діагностика рис особистості.	16	2	-	2	-	12	
Тема №16. Особистісні опитувальники.	18	-	-	2	-	14	

Тема №17. Діагностика мотиваційної сфери та спрямованості особистості.	18	2	-	2	-	14	
Тема №18. Діагностика емоційно-вольової сфери особистості.	17	2	-	1	-	14	
Тема №19. Діагностика індивідуальної свідомості та самосвідомості.	17	2	-	1	-	14	
Всього за семестр № 5:	120	12	-	12	-	96	Залік

2. Методичні вказівки до практичних занять

Практичне заняття №1. «Вступ до психодіагностики».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Вирішення практичних завдань.

2. Метод «Шкала самовизначення» Кіппатріка і Кантріла.

Література: 1, 2, 3, 6, 11, 12

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: описання практичних ситуацій, бланк методики «Шкала самовизначення» Кіппатріка і Кантріла.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Студентам треба розв'язати ситуації для подальшого обговорення у групі.

Завдання 1. Уявіть, що наведені висловлювання адресовані вам. Спробуйте відреагувати на них. Чи припустимо будь-де непрофесійне чи некоректне використання психодіагностичних методик?

1. Ти можеш мені дати бланки Стенфорд-Біне або чогось ще, що засвідчує підготовленість до школи? Мій племінник наступного тижня йде до школи, а тому проходить обстеження. Мені хотілося б трохи потренувати його, щоб він міг показати добрі результати.

2. Для удосконалення навчання в нашому коледжі потрібен IQ-тест, що не враховує впливу міжкультурних відмінностей і дозволяє вимірювати вроджений потенціал дитини.

3. Вчора ввечері я відповів на питання інтелектуального тесту, опублікованого в журналі "Ой так!", і отримав IQ, що дорівнює 80; я вважаю, що психологічні тести просто нерозумні.

4. Моя сусідка по кімнаті вивчає психологію. Вона дала мені особистісний

тест, згідно з яким я протестована як паранояльна психопатка. Мене це так вразило, що я навіть не ходжу на побачення зі своїм хлопцем.

5. Минулого року з дослідницькою метою Ви давали нашим працівникам новий особистісний тест. Нам хотілося б мати їх тестові показники у картотеці відділу кадрів.

6. У нашій школі нема психолога, тому факультативні заняття для старшокласників проводить вчитель фізкультури, який цікавиться психодіагностикою. Йому потрібні методики та ключі, щоб заняття набули практичного характеру.

Завдання 2. З наведеного списку визначте, які з перелічених завдань перебувають у компетенції психолога, який бере участь у судово-психологічній експертизі.

Діагностика здібностей обвинувачуваних, свідків і потерпілих; визначення мотивів злочину; діагностика їх індивідуально-психологічних і вікових особливостей; визначення рівня розумового розвитку; встановлення обставин злочину; встановлення здатності потерпілих від сексуальних злочинів правильно сприймати та оцінювати характер і значення здійснюваних з ними дій; встановлення причин злочину; визначення міри провини звинувачуваного; визначення здатності неповнолітніх звинувачуваних з розумовою відсталістю усвідомлювати значення своїх дій і регулювати їх; діагностика рівня девіації звинувачуваного; визначення можливості здійснення злочину підозрюваним; діагностика емоційно-афективних станів звинувачуваних на час здійснення злочину; визначення можливості виникнення різних психічних явищ, що перешкоджатимуть адекватному виконанню професійних функцій (в авіації, автомобільному та залізничному транспорті, роботі операторів АС та диспетчерів тощо); визначення наявності чи відсутності у особи в період, що передуює смерті, психічного стану, що детермінує самогубство.

Завдання 3. Виберіть правильні відповіді із запропонованих варіантів. Обґрунтуйте свою думку.

Результати психодіагностичного обстеження, особливо неблагополучні,

а) обов'язково повідомляються самому клієнту;

б) доводяться до відома зацікавлених в обстеженні осіб (батьків, вчителів, керівників);

в) приховуються від клієнта;

г) повідомляються клієнту в етично м'якій формі, що орієнтує на самостійне прийняття

необхідних рішень;

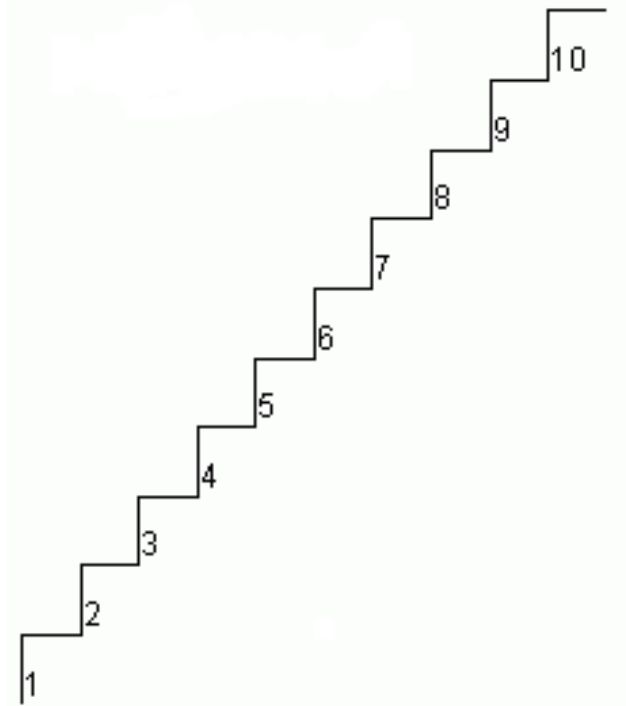
д) всі відповіді правильні;

е) всі відповіді неправильні.

Питання 2.

Спробуйте на собі та інших досліджуваних метод «Шкала самовизначення» Кілпатріка і Кантріла.

1. Роздрукуйте для себе і інших 11 бланків зі сходами, як наведено нижче.

2. Складіть інструкцію, яку зможуть зрозуміти ваші досліджувані: про те, що їм треба описати, в чому, на їхню думку, полягає «найкращий або ідеальний спосіб життя» на верхній сходинці. Потім про «якнайгірший спосіб життя» на нижній сходинці. Нехай вкажуть, де кожний з них між цими двома полюсами знаходиться зараз, де був три роки тому, де буде через три роки.

3. Протестуйте себе. Обдумайте результати.

4. Оберіть 10 досліджуваних, серед яких 5 дівчат і 5 хлопців, протестуйте їх.

5. Проаналізуйте результати досліджуваних, порівняйте зі своїми. Проаналізуйте окремо результати за вибіркою дівчат і хлопців, чи є якісь відмінності і що спільного ви можете виявити.

6. Зробіть загальні висновки по всім досліджуваним, включаючи себе: яку інформацію ви отримали за допомогою цього методу, про що це свідчить.

Інструкція. «Найкращий або ідеальний спосіб життя»-«Якнайгірший спосіб життя». Висновки: (яку інформацію Ви отримали за допомогою цього методу, про що це свідчить?)

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Формування групи досліджуваних.
2. Принципи складання інструкцій.

Практичне заняття №2. «Історія психодіагностики».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Хронометричний перелік психодіагностичних методик.

2. Автобіографії персоналій.

Література: 1, 2, 3, 6, 9, 11, 12, 34

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: автобіографії персоналій.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Скласти за поданою нижче схемою хронометричний перелік психодіагностичних методик, які з'являлися в практиці впродовж різних етапів розвитку психодіагностики:

№	Назва методики	Автор або автори	Рік введення в обіг	Країна
1.				

Питання 2. Підготувати коротку автобіографію з зазначенням особистого внеску в історичний генезис психологічної діагностики наступних персоналій: А. Біне, В. Бехтерев, П. Блонський, О. Бурос, А. Володимирський, В. Вундт, Ф. Гальтон, Г. Еббінгауз, Дж. Кеттелл, О. Лазурський, М. Ланге, Г. Мюнстенберг, О. Нечаєв, В. Прейер, Г. Россолімо, І. Сікорський, Ч. Спірмен, В. Штерн. Оюговорення результатів.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Вимоги, які висуваються до психодіагностичних методик і ситуацій.
2. Сучасний стан світової та вітчизняної психодіагностики.

Практичне заняття №3. «Організація і проведення психодіагностичного обстеження».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Теоретичне підґрунття організації та проведення психодіагностичного обстеження.

2. Методика «Прийом автопортрету П. Ржичана».

Література: 2, 3, 9, 11, 12, 15

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики «Прийом автопортрету П. Ржичана».

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Розкрити поняття «психологічний діагноз». Висвітлити його структурні компоненти. Зробити зауваження щодо емоційних і поведінкових бар'єрів в ситуації психодіагностичного обстеження. Звернути увагу на професійні вимоги до методик та користувачів. Вказати на міжнародні професійно-етичні стандарти.

Питання 2.

Виконати методику «Прийом автопортрету П. Ржичана» в такому (рекомендованому) порядку:

- намалювати координатний простір;
- написати автобіографічний список значущих життєвих подій від народження до теперішнього часу;
- відмітити на осі абсцис три точки відліку (рік і вік) – народження, теперішній момент та передбачуваний час закінчення життя. Розташування поміток подій має буди пропорційним тому, на якій фазі життя знаходиться досліджуваний;
- нанести на графік на верхню лінію (паралельну до осі абсцис) номера подій життя, на нижню лінію (вісь абсцис) під номерами подій – їх роки та вік та між ними намалювати профіль суб'єктивної задоволеності цими подіями в діапазоні від 0 до 100%. Відсотки зростають за віссю ординат. 100% – максимальна задоволеність, відчуття щастя; 60, 70, 80% – висока задоволеність, відчуття, близьке до щастя; 10, 20, 30% – невдоволеність своїм життям; 50% – середня задоволеність; 0% – дуже низька задоволеність, страждання і т.п.

3. Продовжити список очікуваних подій у майбутнє до самої смерті. Для цього використати прийоми активізації фантазії – уявити себе наприкінці життя та підвести підсумки або вдатися до прийому «прискорення часу» – подумати, що буде через 5, 10, 15, 20... років. «Яким я буду?», «Чим буду займатися?», «Де буду жити?», «З ким буду спілкуватися?» тощо. Нанести події майбутнього та графік очікуваної задоволеності на координатний простір.

4. Проаналізувати профіль за конфігурацією: високий, низький, середній, зростаючий, рівномірний, такий, що знижується, стрибкоподібний. Звернути увагу на те, з якими подіями або періодами пов'язані ті чи інші конфігурації профілю.

5. Проінтерпретувати сприймання досліджуваним своєї біографії – оптимістична вона чи песимістична, нейтральна, стресогенна, насичена чи бідна подіями. Пояснити, з чим це може бути пов'язано, про що свідчить.

6. Проінтерпретувати прогноз на майбутнє – який він за настроєм, чи є він реалістичним.

7. Співвіднести графіки минулого та майбутнього. Сформулювати висновки і рекомендації.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Психодіагностичне обстеження як процедура.

2. Показання до психодіагностическому обстеження.
3. Етапи психодіагностичного обстеження.
4. Вимоги до складання протоколу психодіагностичного обстеження.
5. Психологічне висновок по психодіагностическому обстеження.

Практичне заняття № 4. «Етапи психодіагностичного процесу».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Основні етапи психодіагностичного процесу
2. «Протокол ведення стандартизованого систематичного спостереження за психологічними та „діяльнісними“ реакціями суб'єкта (суб'єктів)» (Автор-составник Д.А. Донцов).

Література: 12, 13, 17, 28, 34, 35, 37

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: протокол ведення стандартизованого систематичного спостереження за психологічними та „діяльнісними“ реакціями суб'єкта (суб'єктів) (Автор-составник Д.А. Донцов).

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Зазначити основні принципи спостереження.

Питання 1.

Нагадати алгоритм проведення обстеження (психодіагностичного процесу). Зауважити, що етап збору даних (обрати 3 об'єкта (суб'єкт, явище, процес) було винесено на самостійну роботу. Розглянути етап переробки і інтерпретації, а також етап прийняття рішень.

Питання 2.

Обрані 3 об'єкта (суб'єкт, явище, процес) занести в «Протокол ведення стандартизованого систематичного спостереження за психологічними та „діяльнісними“ реакціями суб'єкта (суб'єктів)» (Автор-составник Д.А. Донцов).

Об'єкт (суб'єкт, явище, процес) уваги, поведінки, діяльності суб'єкта, за яким ведеться спостереження	Висловлюван ня (спрямованніс ть, вербальної активності; локалізація, конкретизації, мовлиневої діяльності)	Дія (рух, акт поведінк, вчинок)	Експресивна (невербальна, рухова) реакція (пантоміміка)	Вид, тип, форма (характеристи ка) емоції, що проявляється	Вираз (прояв) чуттєвого та/або когнитивного відношення (до явища, процесу, об'єкту, іншому суб'єкту)

III. Написання висновків щодо протоколу спостереження.

Завдання для самостійної роботи:

1. Помилки психодіагноста на емпіричному етапі (помилка спостереження, реєстрації, інструментальні помилки).
2. Способи переробки даних: клінічний, статистичний.
3. Помилки на етапі інтерпретації даних.
4. Рівні психологічного діагнозу: симптоматичний діагноз, етіологічний діагноз, типологічний діагноз.

Практичне заняття №5. «Психодіагностичні норми».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Характеристика окремих методів та методик.
2. Методика 16 PF Р. Кеттелла.

Література: 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 24, 33

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики 16 PF Р. Кеттелла.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Навести конкретні приклади стандартних шкал в психодіагностиці: Z - шкала, IQ - шкала, T- шкала, шкала стенів. На прикладі методики 16 PF Р. Кеттелла зробити переклад сирих балів у стени.

Провести методику зі студентами.

Питання 2.

Ознайомити з історією та теоретичними засадами створення опитувальника 16PF та його модифікаціями. Провести тестування за формою А (n = 187). Зробити первинну обробку результатів та перевести „сирі” бали у стени, обчислити вторинні фактори. Побудувати „профіль” особистості.

III. Написання висновків щодо опрацьованої методики.

Завдання для самостійної роботи:

1. Провести опитування іншої людини за формою А. Проінтерпретувати результати, отримані за шкалами, що входять у блоки первинних факторів (узагальнені висновки слід зробити за кожним блоком окремо), обрахувати та проінтерпретувати значення вторинних факторів; оформити звіт.

Практичне заняття №6. . «Надійність психологічних тестів та методи її визначення».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Надійність психологічних тестів та методи її визначення на прикладі методики «САТ».

2. Методика «САТ».

Література: 4, 5, 9, 11, 12, 15, 22, 25, 29, 31, 36

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики «САТ».

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Зазначити, що опитувальник Е Шострома був переведений та вдосконалений групою московських психологів (кафедра соціальної психології МГУ протягом 1981-1984 рр.) - Л.Я. Гозманом, Ю.Є. Альошиним, М.В.Загікою та М.В. Кроз, представлений ними у 1987 році під назвою "Самоактуалізаційний тест" (САТ) й містив 126 пар суджень. Як зазначає Л.Ф. Бурлачук, САТ є валідним та надійним інструментом. Стандартизація САТ проводилася А.А. Рукавишніковим у 1991 році за допомогою студентів вишів. Високі показники валідності та надійності САТ дають йому можливість використовуватися у клініках та консультативних службах

Питання 2.

Нагадати, що можливість визначити міру самоактуалізації особистості, а, отже, рівень та особливості психологічного здоров'я особистості. Виявлений за допомогою цієї діагностичної процедури профіль особистості дає підстави для аналізу особистісного росту, для формування зрілих особистісних пріоритетів та установок у ставленні до себе, оточення та подій. Рекомендується при консультуванні, при вивченні резерву кадрів на висунення, профвідборі. Методика може бути використана як для індивідуального, так і для групового обстеження. У разі необхідності респондент може працювати з тестом і у відсутності експериментатора. Звернути увагу на вікові та культурні обмеження у його застосуванні. Методика призначена для обстеження дорослих (старше 15-17 років), психічно здорових людей (мається на увазі відсутність вираженої психопатології). Специфіка досліджуваного феномена (самоактуалізації) та характер самого тесту, складність його суджень, що вимагають серйозного осмислення, дозволяють рекомендувати його для обстеження переважно осіб з вищою освітою. Провести методику зі студентами.

III. Написання висновків щодо опрацьованої методики.

Завдання для самостійної роботи:

1. Надійність як сталість до побічних факторів, точність вимірювальної процедури.
2. Дисперсійне визначення надійності.
3. Кореляційний підхід до вимірювання надійності.
4. Надійність цілого складного тесту та його окремих пунктів.

Практичне заняття №7. «Контроль валідності тестів».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Теоретичні засади контролю валідності тестів.
2. Опитувальник К. Леонгарда – Г. Шмішека.

Література: 5, 9, 11, 12, 32

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк опитувальника К. Леонгарда – Г. Шмішека.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Зауважити, що опитувальник К. Леонгарда – Г. Шмішека - особистісний опитувальник, який призначений для діагностики типу акцентуації особистості, є реалізацією типологічного підходу до її вивчення. Опубліковано Р. Шмишеком в 1970 р.

Питання 2.

Нагадати, що існує два варіанти цієї методики: дорослий варіант та дитячий варіант опитувальника Шмішека

Обидва варіанти складаються з однакової кількості питань, що мають однакові типи акцентуацій особистості і однакові методи обробки результатів. Відмінності полягають тільки у формулюванні питань, опис опитувальника та визначення домінуючих акцентуацій характеру однаково як для дорослих, так і для дітей. Методика складається з 88 питань, на які потрібно відповісти «так» або «ні». Розроблено також скорочений варіант опитувальника. З допомогою даної методики визначаються 10 типів акцентуації особистості (за класифікацією К. Леонгарда). Максимальний показник по кожному типу акцентуації - 24 бали. Ознакою акцентуації вважається показник вище 12 балів. Отримані дані можуть бути представлені у вигляді «профілю особистісної акцентуації».

Провести методику зі студентами.

III. Написання висновків щодо опрацьованої методики.

Завдання для самостійної роботи:

1. Валідність як відповідність результатів властивостостей.

2. Види валідності: зовнішня, емпірична, конструктна.
3. Засоби емпіричного вимірювання валідності: метод контрастних відомих груп, узгодженість з експертною оцінкою.
4. Статистичні мери валідності тестів.

Практичне заняття №8. «Достовірність та інтерпретація результатів тестових випробувань».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Шкали неправди. Марлоу-Крауна.
2. Методика «ОСТ» В.М. Русалова.

Література: 1, 2, 12, 30

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланки методики діагностики самооцінки мотивації схвалення Д. Марлоу та Д. Крауна, бланк методики «ОСТ» В.М. Русалова.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Нагадати, що для того, щоб виявити рівень неправди досліджуваних використовується «Методика діагностики самооцінки мотивації схвалення» (шкала неправди) Д. Марлоу та Д. Крауна. Провести методику зі студентами.

Питання 2

На початку тестування нагадати, що опросник слугує для діагностики темпераментних особливостей людини. Розроблено В.М. Русаловим, на основі власної концепції темпераменту. Опитувальник структури темпераменту (ОСТ) використовується для діагностики властивостей «предметно-діяльнісного» і «комунікативного» аспектів темпераменту. Складається з 105 питань.

Наголосити, що в тесті передбачена невелика контрольна шкала, призначена для виявлення тенденції досліджуваного давати соціально-бажані відповіді.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Поняття артефакту соціальної бажаності.
2. Види мотиваційних викривлень.
3. Комп'ютерний контроль достовірності.
4. Статистичне обґрунтування експериментальних кількісних даних.
5. Форми представлення результатів тестування.

Практичне заняття №9. «Операційна класифікація».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Тести-опитувальники на прикладі методики «ПДО» А. Лічко

2. Проективні методики на прикладі методики «Неіснуюча тварина»

Література: 1, 2, 5, 6, 9, 11, 12

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики «ПДО» А. Лічко, кольорові олівці та парір для проведення методики «Неіснуюча тварина».

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Надати загальну характеристику групи психодіагностичних методик - опитувальників. Розглянути особистісні опитувальники, опитувальники станів та настроїв, опитувальники-анкети. Зазначити, що тести опитувальники є дуже поширеним методом дослідження. На початку тестування проговорити до якої групи опитувальників відноситься «ПДО» А. Лічко.

Питання 2.

Надати загальну характеристику групи психодіагностичних методик – проективні методики. Розглянути проективні тести та малюнкові методики. Тест “Неіснуюча тварина” належить до проективних тестів. Виконуючи малюнок, людина через рухи руки, що малює малюнок, виявляє певний зміст своєї психіки. Звичайно, це відображення не відображує всю складність психічного світу особи, але деякі прояви її виявляє. Зауважити, що цей тест рекомендується використовувати в поєднанні з іншими тестами та методиками.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Психофізіологічні вимірювання.
2. Об’єктивні тести рішення задач.
3. Стандартизований самозвіт: тест-опитувальник, оціночні процедури, суб’єктивна класифікація та оцінка схожості - відмінності.
4. Проективні техніки: тестові та малюнкові.
5. Спостереження: засібне та категоріальне (стандартизоване).
6. Контент-аналіз документів.

Практичне заняття №10. «Предметна класифікація».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Вивчення психічних та емоційних станів на прикладі методики діагностики рівня соціальної фрустрованості (Л. Вассерман).

2. Вивчення інтелектуальних здібностей на прикладі теста Равена (прогресивні матриці).

Література: 1, 2, 5, 9, 11, 12, 20, 27

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики діагностики рівня соціальної фрустрованості (Л. Вассерман), комплект тесту Равена (прогресивні матриці).

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Повідомити студентам, що соціальна фрустрованість – це вид (форма) психічної напруги, обумовленого незадоволеністю досягненнями і положенням індивіда в соціальних ієрархіях. Запропонувати опитувальник діагностики рівня соціальної фрустрованості (Л. Вассерман), який фіксує ступінь незадоволеності особистості соціальними досягненнями в основних аспектах життєдіяльності. Виявити за допомогою методики рівень соціальної фрустрованості.

Питання 2.

Нагадати студентам, що для дослідження рівня розвитку інтелектуальних здібностей особистості використовуються тестові методики, за допомогою яких можна визначити IQ. Одним з таких є тест Равена (прогресивні матриці).

Зауважити, що тест Равена розрахований на визначення рівня розвитку інтелекту з $IQ > 70$. При дослідженні кандидатів що мають більш низькі рівні розвитку інтелекту даний тест значно втрачає свою інформативність, і вимагає використання інших спеціалізованих тестів.

Провести тест зі студентами. Повідомити, що час на виконання тесту – 20 хвилин. Запропонувати 60 завдань, кожне з яких містить основне зображення, що має певний фон або складові елементи, або фігури, які пов'язані певною залежністю. При цьому у нижньому правому кутку зображення на вистачає одного фрагмента (або елемента). Студентам необхідно встановити залежність, що пов'язує між собою вказані елементи зображення, а потім вибрати серед запропонованих варіантів елемент якого не вистачає в основному зображенні.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Психічні функції: когнітивні (сприймання, увага, пам'ять, мислення) та регулятивні (моторні програми, емоційно-вольова регуляція).

2. Загальні здібності та проблеми діагностики розумового розвитку.

3. Діагностика функціональних та емоційних станів.

4. Діагностика конституційних (темперамент), індивідуально-стильових (характер) та ціннісно-мотиваційних рис особистості.
5. Взаємодія рис особистості в процесі розвитку особистості (компенсаторні стосунки).
6. Діагностика спілкування.

Практичне заняття №11. «Проективний метод як діагностична процедура».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Тест Роршаха.
2. Методика «Малюнок сім'ї».
3. Методика «ТЮФ».

Література: 11, 12, 15, 22, 25, 29, 36

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: комплект тесту Роршаха, методика «Малюнок сім'ї».

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Вказати на те, що стимульним матеріалом теста Роршаха є картки з чернильними плямами – п'ятьма чорними, двома – чорно-красними та трьома – кольоровими. Нагадати, що цей психодіагностичний тест для дослідження особистості, опублікований в 1921 році швейцарським психіатром і психологом Германом Роршахом. Він застосовується для дослідження психіки і її порушень. Студентам пропонується дати інтерпретацію симетричної, відносно вертикальної осі, чорнильної плями. Випробуваний повинен назвати будь-яке асоціативне перше слово, образ або ідею. Тест заснований на припущенні, згідно з яким те, що індивід «бачить» в плямі, визначається особливостями його власної особистості. Провести тестування зі студентами. Зафіксувати результати дослідження.

Питання 2.

Зазначити, що тест «Малюнок сім'ї» призначений для виявлення особливостей внутрішньосімейних відносин. Сімейну ситуацію, яку батьки оцінюють з усіх боків позитивно, дитина може сприймати зовсім інакше. Дізнавшись, яким вона бачить навколишній світ, сім'ю, батьків, себе, можна зрозуміти причини виникнення багатьох проблем і ефективно допомогти їй при їх вирішенні. Методику можна використовувати з 3,5 років. Провести методику зі студентами.

Питання 3.

Познайомити студентів з тестом гумористичних фраз (ТЮФ) – оригінальною компактною діагностичною методикою мотиваційної сфери особистості, що сполучає в собі певною мірою переваги стандартизованого вимірювального експрес-тесту і індивідуалізованої проективної техніки. Автори методики - В. С. Бабина і А. Г. Шмельов. В основу методики покладено принцип тематичної класифікації неоднозначних стимулів (гумористичних фраз або дотепів).

Стимульний матеріал являє собою набір з 100 гумористичних фраз, надрукованих на картках. 40 фраз однозначно відносяться до однієї з 10 тем (по 4 фрази на тему), а 60 фраз є багатозначними (випробовувані вбачають в них то одну, то іншу тему з тих же 10 основних). Всі використані фрази були опубліковані у вітчизняних сучасних сатирико-гумористичних виданнях (найбільший внесок - рубрика "Фрази" з 16-й смуги "Літературної газети"). На основі нормативних експериментів багатозначні фрази підбиралися таким чином, щоб середнє значення 10 класів (по 10 заданих тем) були рівні між собою. Стимульний матеріал легко розмножується.

Провести методику зі студентами. Студенти класифікують багатозначні стимули відповідно до власної апперцепції (на власний розсуд), відносячи однакові фрази до різних тем – за тематичним конструктом. Підвищена мотиваційна значимість (домінантність) теми призводить до того, що суб'єкт апперцептує саме цю тему в багатозначних стимулах, ігноруючи всі інші теми (визначаючи їх другорядність).

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Обґрунтування проективного методу.
2. Проективний метод у контексті концепції особистісного смислу.
3. Групи проективних методик.
4. Ознаки проективних методик.

Практичне заняття №12. «Приклади класичних проективних методик».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 2 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Тематичний апперцептивний тест (ТАТ)
2. Методика «ДДЧ»
3. Методика Рене-Жиля

Література: 12, 13, 17, 28, 34, 35, 37

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: комплект тематичний апперцептивний тест (ТАТ), методика «ДДЧ», методика Рене-Жиля.

План проведення заняття:

- I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє

тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Вказати на те, що ТАТ (Тематичної Апперцепції Тест), поряд з тестом Роршаха, одна з найстаріших і найбільш поширених проєктивних методик. Розроблена в 1930-х роках в Гарварді Генрі Мюрреєм і Христиною Морган.

Зауважити, що метою методики є дослідження рушійних сил особистості — внутрішніх конфліктів, драйвів, інтересів і мотивів. Після другої світової війни тест став широко застосовуватися психоаналітиками і клініцистами для роботи з порушеннями в емоційній сфері пацієнтів. Пізніше багато психологів стали застосовувати тест в різних цілях, було розроблено кілька десятків схем інтерпретації цієї методики. В даний час ТАТ залишається широко використовуваним інструментом досліджень в галузі психології і психіатрії, профорієнтації, оцінки персоналу та побудови команди. Історично ТАТ є одним з найбільш широко застосовуваних, добре вивчених і підкріплених практикою проєктивних психологічних тестів.

Стимульний матеріал складається з 31 таблиці: 30 чорно-білих таблиць-малюнків і однієї таблиці, на якій досліджуваний може уявити будь-яке зображення. Таблиці, що застосовуються в даний час — це третя редакція ТАТ 1943 року. На зображеннях представлені відносно невизначені ситуації, що допускають їх неоднозначну інтерпретацію. У той же самий час, кожен з малюнків має особливу стимулюючу силу, провокуючи, наприклад, агресивні реакції, або сприяючи прояву установок досліджуваного в сфері сімейних відносин. Провести методику зі студентами.

Питання 2.

Познайомити студентів з тестом «Будинок. Дерево. Людина» - тест запропонований Дж. Буком в 1948 р. Спочатку передбачалося малювати всі ці елементи окремо, проте пізніше тест був модифікований іншим дослідником — Р. Берні. Він-то і запропонував поєднати всі три об'єкти в одному малюнку, і саме в такому варіанті ми використовуємо в даний час цей тест. Звернути увагу на те, що людина повинна бути намальована в повний зріст. Більше досліджуваного не обмежують у виборі розмірів, образів і типів малюнку.

Студентам треба оцінити власну особистість, рівень її розвитку, працездатності та інтеграції. Отримати дані, що стосуються сфери взаємин з навколишнім світом в цілому і з конкретними людьми зокрема.

Питання 3.

Дослідити за допомогою методики Рене-Жиля сферу міжособистісних стосунків особистості та її сприйняття внутрішньосімейних відносин, вивчити соціальну пристосованість людини, а також її взаємини з оточуючими. Провести методику зі студентами.

Наголосити, що найчастіше методика проводиться з дітьми. Доцільно проводити тільки індивідуально. Вік досліджуваних: з 10 років. Методика є візуально-вербальною, складається з 42 картинок із зображенням дітей і дітей, дітей і дорослих, а також текстових завдань. Її спрямованість — виявлення

особливостей поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях, важливих для дитини і які зачіпають його відносини з іншими людьми. Перед початком роботи з методикою дитині повідомляється, що від неї чекають відповідей на питання по картинках. Дитина розглядає малюнки, слухає чи читає та дає відповіді. Дитина повинна вибрати собі місце серед зображених людей або ідентифікувати себе з персонажем, який займає певне місце. Методика дозволяє отримати інформацію про ставлення дитини до різних людей, які її оточують.

ІІІ. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Методика С. Розенцвейга.
2. Методика М. Люшера.

Практичне заняття №13. «Діагностика інтелектуально-пізнавальної сфери особистості».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 2 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Тест TSI Р.Амтхауера.
2. Тест «Емоційний інтелект» Н.Холла.

Література: 4, 5, 9, 11, 12, 15, 22, 25, 29, 31, 36

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: комплект тесту TSI Р.Амтхауера, комплект тесту «Емоційний інтелект» Н.Холла.

План проведення заняття:

І. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

ІІ. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Познайомити студентів з тестом TSI Р.Амтхауера, який складається з дев'яти субтестів, кожний з яких направлений на вимірювання різних функцій інтелекту (у всіх групах завдань, за винятком IV-VI субтестів, використовуються завдання закритого типу). Зазначити, що кожне із завдань є незавершеним реченням, в якому немає одного слова. Зауважити, що студентам потрібно вибрати з наведеного списку слів те, яке є, на вашу думку, найбільш відповідним для завершення речення, щоб воно набуло правильного сенсу. Якщо ви знайшли таке слово, потрібно в листі відповідей поставити поряд з номером завдання ту букву, за якою знаходиться знайдене слово серед інших варіантів відповіді. Провести методику зі студентами.

Інструкції, опис завдань і зразки рішень до окремих субтестів даються із стимульним матеріалом. Перед початком роботи по кожному субтесту випробовувані повинні добре розібратися в змісті прикладів. Потім включається секундомір:

1 субтест —	6 хв.;
2 субтест —	6 хв.;
3 субтест —	7 хв.;
4 субтест —	8 хв.;
5 субтест —	10 хв.;
6 субтест —	7 хв.;
7 субтест —	9 хв.;
8 субтест —	10 хв.;
9 субтест —	3 хв. на запам'ятовування і 6 хвилин на відтворення.

Питання 2.

Познайомити студентів з тестом Холла для визначення рівня емоційного інтелекту. Зазначити, що емоційний інтелект – це здібність розуміти відносини особистості, що репрезентовані в емоціях, і керувати емоційною сферою на базі прийняття рішень. Провести методику зі студентами.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Тест Д.Векслера.
2. Поняття соціального та емоційного інтелекту.
3. Тест «Соціальний інтелект» Дж.Гілфорда – М.Селлівана.

Практичне заняття №14. «Психодіагностика здібностей і креативності».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 2 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Методика «ШТУР».
2. Тест DAT.

Література: 22, 31, 36

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики «ШТУР», тест DAT.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Познайомити студентів з методикою «ШТУР», яка розроблена в Науково - дослідному інституті загальної та педагогічної психології АПН СРСР і призначена для діагностики розумового розвитку учнів підліткового та юнацького віку. Методика включає шість наборів завдань (субтестів):

"обізнаність" (2 субтеста), "аналогії", "класифікації", "узагальнення", "числові ряди". Тест має дві еквівалентні форми: А і Б.

Зауважити, що для правильного проведення тестування необхідно строго дотримуватися інструкції, за допомогою секундоміра контролювати час виконання субтестів, не допомагати випробуванним при виконанні завдань.

Провести методику зі студентами.

Питання 2.

Познайомити студентів з тестом ДАТ - Дитячий апперцептивний тест (Children's Apperception Test – CAT) розроблений Леопольдом і Сонею Беллак. Він належить до класу інтерпретативних методик, де проектується значимий зміст потреб, конфліктів, установок особистості. За допомогою даної методики можна виявити: провідні потреби і мотиви; особливості сприйняття і ставлення дитини до батьків (у тому числі до батьків як до подружньої пари); особливості взаємин дитини з сиблінгами; зміст внутрішньоособистісних конфліктів як наслідок фрустрації провідних потреб дитини; особливості захисних механізмів як способів вирішення внутрішніх конфліктів агресивні фантазії, страхи, фобії, тривоги, пов'язані з ситуаціями фрустрації динамічні та структурні особливості поведінки дитини в середовищі однолітків.

Ще Фрейд помітив, що діти охочіше ідентифікують себе з тваринами, ніж з людьми. ДАТ створений, щоб полегшити розуміння дитячого ставлення до найбільш значущих фігур і стимулів. У тесті представлено певну кількість основних ситуацій, які можуть відображати прояв поточних проблем дитини. Зображення були розроблені для отримання відповідей на основні проблеми – зокрема, проблеми конкуренції братів і сестер, ставлення до батьків і те, якими вони сприймаються, фантазії дитини про агресію, про прийняття дорослого світу, про її страх залишитися одній, про поведінку, що стосується туалету та батьківські реакції на це.

Тест призначений для обстеження дітей у віці від 3 до 10 років. Час проведення тесту – 30-40 хв.

Процедура проведення Дослідження проводиться індивідуально, позиціонує не як тест, а як гру. Після встановлення контакту з дитиною, їй показують картинки. Можна сказати: "Ми збираємося пограти в гру. Ти будеш розповідати історії про картинки, які я тобі дам. Розкажи, що відбувається, що тварини роблять зараз. "У відповідний момент дитину можна запитати про те, що було в оповіданні до моменту, який демонструється і що трапиться після. Всі відповіді записуються буквально і пізніше аналізуються. Слід записувати також всі коментарі і дії дитини, які стосуються розповіді.

Після того, як складені всі розповіді, можна повернутися до кожної з них для уточнення окремих моментів, наприклад: чому персонаж названий саме так, а не інакше, вказано саме це місце дії персонажів, саме цей вік, і т.п., і навіть чому саме так закінчено розповідь. Краще тримати всі картинки за межами погляду дитини, тому що маленькі діти мають тенденцію грати з усіма картинками відразу, вибирати їх випадково для розповідання історій. Картинки були пронумеровані і впорядковані в певній послідовності з певних міркувань,

тому слід показувати їх в певному порядку. Якщо дитина неспокійна, можна зменшити тест до тих декількох картинок, які висвітлюють специфічні проблеми. Так, дитині, яка безперечно має проблему конкуренції з братом чи сестрою, можна дати картинки 1 і 4 і т. д.

Провести методику зі студентами.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Процедура діагностики здібностей.
2. Характеристика методів діагностики здібностей.

Практичне заняття №15. «Типологічна діагностика та діагностика рис особистості».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 2 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Методика «Тепінг-тест»
2. Опитувальник Я.Стреляу.

Література: 4, 5, 9, 11, 12, 15, 22, 25, 29, 31, 36

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: методика «Тепінг-тест», опитувальник Я.Стреляу.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Познайомити студентів з методикою «Тепінг-тест». Тепінг-тест розроблено Є. П. Ільїним (1972) з метою вимірювання максимального темпу рухів кистю руки, що, на думку автора, є опосередкованим показником типу нервової системи. Суть тесту полягає у тому, що досліджуваний упродовж 30 сек намагається утримати максимальний для себе темп роботи. Показники темпу фіксуються кожні 5 сек і за шістьма отриманими точками на графіку будується крива зміни темпу рухів кистю руки. При розробці методики максимальний темп вимірювався спочатку впродовж 1-1,5 хвилини, однак, пересвідчившись, що найважливіша для діагностики інформація одержується впродовж перших 20-25 сек і що тривала робота призводить лише до втрати часу і сил досліджуваного, час тестування було обмежено 30 секундами. Зрештою завдання тесту полягає у виявленні зсувів у центральній нервовій системі, а не у силі м'язів. Щоправда, можна заперечити, що у суб'єктів зі слабкою нервовою системою фізична втома все одно виникає навіть після 30-секундної роботи (як, до речі, і в багатьох осіб із сильною нервовою системою). Однак з точки зору механізмів розвитку втоми, між різними видами втоми спостерігаються суттєві відмінності. При роботі

помірної та високої інтенсивності основні причини втоми пов'язані з вегетатикою, а при роботі максимальної інтенсивності (як у теппінг-тесті) – з розвитком запорогового гальмування у нервових центрах. Саме тому за допомогою теппінг-тесту визначається витривалість нервової системи, і тому обов'язковою умовою виконання тесту для визначення сили нервової системи є робота в максимальному темпі. Якщо ця умова не дотримується, діагностика буде неправильною.

Питання 2.

Познайомити студентів з опитувальником для діагностики властивостей нервової системи Я. Стреляу. Методика спрямована на вивчення сили нервових процесів за збудженням-гальмуванням і рухливістю. Інструкція: “Вам будуть запропоновані питання про особливості Вашої поведінки в різних умовах і ситуаціях. Це не перевірка розуму чи здібностей, тому немає відповідей вірних чи невірних. Ми зацікавлені в правдивих відповідях. На питання слід відповідати по черзі, не повертаючись до попередніх відповідей. Відповідайте “так”, “ні”, “не знаю”, роблячи помітку у відповідній графі реєстраційного бланку.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Методика «ЧХТ»
2. Діагностика психофізіологічних особливостей особистості.
3. Процедура діагностики темперамента і характеру особистості.
4. Методи діагностики особливостей темперамента і характеру.

Практичне заняття №16. «Особистісні опитувальники».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 6 год. (денна форма навчання); 2 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Методика ММРІ.
2. Опитувальник Лірі.

Література: 12, 17, 28, 35, 37

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланки методики ММРІ, опитувальник Лірі.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Познайомити студентів з ММРІ, який є одним із широко використовуваних в клініці і судовій психіатрії опитувальників. Він розроблений для використання психіатрами, психологами, криміналістами, які беруть участь в консультуванні юристами, прокурорами та суддями. Це пов'язано з тим, що ММРІ здатний

верифікувати осіб, які вчинили злочин, серійних вбивць, педофілів, наркоманів і т. п. Опитувальник може використовуватися як індивідуально так і в групі. Методика дозволяє з високим ступенем достовірності виявляти риси і типи характеру, визначати стиль поведінки і спілкування, діагностувати здатність до адаптації і приховані психічні відхилення, оцінювати професійну придатність, вивчати емоційний стан і ступінь вираженості стресу, прогнозувати ймовірність і зміст труднощів у різних видах трудової діяльності.

Провести методику зі студентами.

Питання 2.

Зазначити, що методику створено Т.Лірі, Г.Лефоржем, Р.Сазеком у 1954 р. для дослідження уявлень суб'єкта про себе та своє ідеальне „Я”, а також для вивчення взаєностосунків у малих групах. За допомогою даної методики виявляється тип, що переважає у ставленні до людей у самооцінці та взаємооцінці. При дослідженні міжособистісних відносин найчастіше виділяють два фактори: домінування-підкорення та дружелюбність-агресивність. Саме ці фактори визначають загальне враження про людину в процесі міжособистісного сприйняття. М.Аргайлом їх названо серед головних компонентів при аналізі стилю міжособистісної поведінки; за змістом їх можна співвіднести з двома з трьох головних осей семантичного диференціалу Ч.Осгуда: оцінка та сила. У багаторічному дослідженні, яке проводилося американськими психологами під керівництвом Р.Бейлза, поведінка членів групи оцінюється за двома змінними, аналіз яких здійснюється в тримірному просторі, утвореному трьома осями: домінування – підкорення, дружелюбність – недружелюбність, емоційність – аналітичність. Т.Лірі пропонував застосовувати методику для оцінки поведінки людей через спостереження („зі сторони”), для самооцінки, оцінки близьких людей, для описання ідеального „Я”. У відповідності з цими завданнями змінюється інструкція для відповідей. Різні напрями діагностики допомагають визначити тип особистості, а також зіставити дані за окремими аспектами. Наприклад, „соціальне Я”, „реальне Я, „мої партнери” тощо.

Провести методику зі студентами. Наголосити, що результати дослідження обробляються за принципом: спочатку підраховують у балах індекси кожної тенденції за допомогою наведеного ключа, результати заносяться до таблиці, а потім за спеціальною формулою визначають показник домінування і дружелюбності, а також складають дискограму з 8 тенденцій.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Порівняльна ефективність ММРІ в ситуації експертизи та консультування.
2. Обмеження в застосуванні ММРІ.
3. Патохарактерологічна діагностика.

Практичне заняття №17. «Діагностика мотиваційної сфери та спрямованості особистості».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 2 год. (заочна форма навчання).
Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Методика мотиваційної індукції Ж. Ньютена.
2. Методика дослідження ціннісних орієнтацій (МИЦО) Рокіча-Ядова.

Література: 9, 11, 22, 25, 29, 31

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: методика мотиваційної індукції Ж. Ньютена, методика дослідження ціннісних орієнтацій (МИЦО) Рокіча-Ядова.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Нагадати студентам, що з допомогою проєктивних технологій оцінюють вільні асоціації у межах домінуючої мотивації; спостереження допомагає виявити причини зовнішніх ознак (символів, знаків) поведінки (атрибуції), що співвідносяться з певними мотивами людини. Мотивація пов'язана з емоційно-вольовою життєдіяльністю, тому оцінка характеру та інтенсивності емоційних реакцій суб'єкта є адекватним способом їх дослідження. Мотиваційні стани виникають внаслідок численних взаємодій багатьох змінних (потреб, інтенсивності потягу, спонукальної цінності мети, очікувань організму, доступності відповідних реакцій, суперечливих мотивів, несвідомих факторів).

Зазначити, що сучасна психодіагностика виробила широкий методичний арсенал дослідження мотивації поведінки суб'єкта. При виявленні й оцінюванні ознак мотивації застосовується методика мотиваційної індукції (МІМ) Ж. Ньютена, що дає змогу оцінити силу мотиву на основі переважання помилок у різних ситуаціях (адаптував її Є. Васюков, 1984);

Провести зі студентами методику мотиваційної індукції Ж. Ньютена.

Питання 2.

Ознайомити студентів з методикою дослідження ціннісних орієнтацій (МИЦО) Рокіча-Ядова. Нагадати, що методика діагностування ціннісних орієнтацій (М. Рокич), призначена для діагностування моделі ціннісних орієнтацій, зокрема її інструментальних та термінальних цінностей. Термінальні — переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути; інструментальні — переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації. Цей розподіл відповідає традиційному розподілу на цінності-цілі й цінності-засоби. Перевагою методики є універсальність, зручність і економічність у проведенні обстеження й обробці результатів, а також гнучкість — можливість варіювати як стимульний матеріал (списки цінностей), так і інструкції. Істотним її недоліком є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому особливу роль у

цьому випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування й наявність контакту між психологом і випробуваним. Методику не рекомендується застосовувати з метою відбору й експертизи. Можливе проведення групового тестування. Провести методику зі студентами.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Різні схеми аналізу мотивації.
2. Мотив і мотивація. Моделі мотивації: змістовні та процесуальні.
3. Індикатори мотивації. Операційні індикатори, що опосередковують процеси, та критерії мотивації.
4. Основні підходи до класифікації мотивів діяльності.

Практичне заняття №18. «Діагностика емоційно-вольової сфери особистості».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 4 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Місце проведення: аудиторія факультету №6.

Навчальні питання:

1. Методика Філліпса.
  2. Опитувальник САН.
- Література: 4, 5, 22, 25, 31, 36, 40

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк методики Філліпс, опитувальник САН.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Нагадати студентам, що рівень шкільної тривожності можна визначити за методикою Філліпса. Тест складається з 58 питань, які можуть зачитуватися школярам, а можуть і пропонуватися в письмовому вигляді.

Провести методику Філліпса зі студентами.

Питання 2.

Запропонувати студентам опитувальник САН. Зауважити, що тест САН (Самопочуття. Активність. Настрій) призначений для самоконтролю і самооцінки самопочуття, активності і настрою. Шкала САН складається з індексів (3 2 1 0 1 2 3) і розташована між тридцятьма парами слів протилежного значення, що відображують рухливість, швидкість і темп протікання функцій (активність), силу, здоров'я, стомлення (самопочуття), а також характеристики емоційного стану (настрій). Перевагами тесту є його стислість і можливість кількаразового використання.

При оцінці функціонального стану важливі значення окремих показників

та їхнє співвідношення. Наприклад, у відпочилої людини оцінки активності, настрою»самопочуття приблизно однакові. У міру наростання втоми співвідношення між ними змінюється за рахунок відносного зниження самопочуття й активності в порівнянні з настроєм.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Діагностика емоційних станів особистості.
2. Методика Спілбергера (діагностика ситуативної та особистісної тривожності).
3. Емоційні риси характеру.
4. Діагностика емпатійності.
5. Діагностика емоційної спрямованості особистості. Типи загальної емоційної спрямованості (альтруїстичний, комунікативний, праксичний, гностичний, романтичний, пугнічний, естетичний, глоричний, акізитивний, гедонічний).
6. Стрес, види стресів, динаміка стресового стану, індивідуальний сценарій стресової поведінки.
7. Діагностика вольової сфери особистості.

Практичне заняття №19. «Діагностика індивідуальної свідомості та самосвідомості».

Навчальна мета заняття: формування умінь і навичок за темою.

Кількість годин: 6 год. (денна форма навчання); 1 год. (заочна форма навчання).

Навчальні питання:

1. Тест Келлі.
2. Шкала «Я-концепції» Теннессі.
3. Шкала дитячої «Я-концепції» Пірса-Харріса.
4. Шкала самоповаги Розенберга.

Література: 12, 13, 17, 28, 34, 35, 37

Методичне та матеріально-технічне забезпечення занять: бланк тесту Келлі, шкала «Я-концепції» Теннессі, шкала дитячої «Я-концепції» Пірса-Харріса, шкала самоповаги Розенберга.

План проведення заняття:

I. На початку практичного заняття викладач привітає студентів, повідомляє тему, план та структуру заняття.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

Питання 1.

Нагадати студентам, що тест Келлі – репертуарний тест рольових конструктів (Реп-тест), був створений на основі теорії конструктів, розробленої Келлі, і призначений для діагностики особистих конструктів. По суті Реп-тест складається з двох процедур - складання випробуванним списку осіб (на основі списку назв ролей) і формування випробуванним конструктів допомогою

порівняння тріад з даного списку осіб. У ході першої процедури випробуваному дається список назв ролей, які ймовірно є значущими для всіх людей. Можна навести приклади таких ролей: мати, батько, вчитель, який вам подобався, або сусід, якого вам важко зрозуміти. Як правило, пропонується близько 20-30 ролей, і випробуваного просять назвати відповідного для кожної ролі конкретної людини, якого він хорошо знає і який цю роль виконує. Після цього експериментатор вибирає трьох конкретних людей з отриманого списку і просить випробуваного вказати, чим двоє з них схожі і чим вони відрізняються від третього. Те, що в очах випробуваного ріднить двох людей з цієї тріади, називається полюсом подібності конструкту, а те, чим третій від них відрізняється, називається полюсом контрасту конструкту. При кожному пред'явленні тріади випробуваний генерує конструкт. Даний конструкт може збігатися з попереднім, а може бути і зовсім новим, ще не використаним. Провести методику зі студентами.

Питання 2.

Звернути увагу, що шкала «Я-концепції» Теннессі (1965) призначена для підлітків (з 12 років) і дорослих. Вона містить 90 пунктів для аналізу Я-концепції і 10 пунктів шкали "неправди". Використовують п'ятикрокову шкалу відповідей від "цілком згоден" до "абсолютно не згоден". Тест має рядки і стовпчики. У рядках представлено: 1) самокритичність; 2) самозадоволення; 3) поведінку; у стовпчиках: 1) фізичне Я; 2) моральне Я; 3) особистісне Я; 4) сімейне Я; 5) соціальне Я. Розрахунок показників для рядків і стовпчиків дає вісім індексів тесту. Додатково обчислюють індекси варіабельності (міри узгодження сприйняття себе в різних галузях) і розподілу (міри розташування суб'єктом своїх відповідей за п'яти кроковою шкалою). Вибір середніх значень (низький індекс розподілу) свідчить про велике включення захисних процесів, крайніх - про можливу шизофренію. Існують консультативна (спрощена) і клінічна форми теста. Провести методику зі студентами.

Питання 3.

Нагадати, що шкала дитячої Я-концепції Пірса - Харріса є популярним у США тестом, який складається з 80 простих тверджень щодо свого Я або певних ситуацій і обставин, пов'язаних із самоствавленням. Призначений для дітей віком від 8 до 16 років. Пункти методики ґрунтуються на дитячих твердженнях про те, що їм у собі подобається, а що ні. Деякі пункти методики допомагають розрізнити досліджуваних з високим і низьким сумарним балом, на які відповідь 50% досліджуваних з високим сумарним балом була передбачуваною, а співвідношення відповідей "так - ні" не перевищувало 90 до 10. Питальник містить однакову кількість позитивних і негативних формулювань. Провести методику зі студентами.

Питання 4.

Зауважити, що шкала самоповаги Розенберга призначена для підлітків, містить 10 тверджень, за якими виявляють глобальне самоствавлення. Його створили і використовували як одномірний, хоча проведений пізніше факторний аналіз виявив два незалежні фактори: самоприпинення і самоповагу. Самоповага

існує за відсутності самоприпинення і за його наявності, коли виконує захисну функцію. Водночас діагностують вияви, пов'язані з депресивним станом, тривожністю і психосоматичними симптомами, активністю у спілкуванні, лідерством, почуттям міжособистісної безпеки, ставленням до досліджуваного його батьків. Питальник характеризують як надійний і конструктивно валідний. Провести методику зі студентами.

III. Написання висновків щодо опрацьованих методик.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опитувальник самостворення В.В. Століна.
2. Методика Q-сортування.
3. Методи вимірювання локусу контролю.
4. Проективна методика «Намалюй людину».
5. Методика керованої проекції.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бурлачук Л. Ф. Основи психодіагностики для психологів / Л. Ф. Бурлачук // Психологія і особистість. - 2012. - № 1. - С. 199-200.
2. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. Киев: Наукова думка, 2014. –200 с.
3. Бурлачук Л.Ф. Введение в проективную психологию.-К.: Ника-Центр, 2014. – 128с
4. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посібник - К.: Академвидав, 2010. –464 с.
5. Гордієнко В. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах / Гордієнко В., Копець Л. – К,: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 304 с.
6. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях К.: Педагогічна думка, 2016. –219 с.
7. Клайн. П. Справочное руководство по конструированию тестов. – Киев, 2011.
8. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика. Навч. посіб для вузів . –К.: Ельга Ніка-Центр. –2014. –400 с.
9. Луценко О.Л. Практичні роботи з психодіагностики. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2017. - 68 с.
10. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. –К.:Главник, 2016. –144 с.
11. Харцій О.М. Візуальна психодіагностика : навч. посібник Львів: Магнолія 2018. - 223 с.
12. Шевченко Л.О., Чепіга Л.П. Практична психологія: навч. посібник Харків : Константа, 2018. - 191 с.

Допоміжна:

13. Морозов О.М. Психологія особистості : оперативна аудіовізуальна діагностика : навч. посібник. - К.: Вид. Паливода А.В., 2018- 328 с.

14. Практикум з психодіагностики / Укл.: О.О. Музика, В.М. Остринька, В.В. Остринський. – 2-ге вид., випр. і допов. – Житомир, 2010.
15. Психодіагностика: навчальний посібник / уклад. Ю.В. Кушнір; відп.ред. В.П. Кушнір. - Донецьк: КиЦ, 2012. - 346 с.
16. Самошкіна Л. М. Психодіагностика: Навч. наоч. посіб. з мультимедійним курсом / Під ред. чл.-кор. АПН України, професора Е. Л. Носенко. –Д.: Вид-во ДНУ, 2018. –448 с.
17. Скребець В.О. Основи психодіагностики: навч. посіб. –К.: Слово, 2017. –192 с.
18. Становлення сучасної парадигми психологічної діагностики когнітивного розвитку учнів : монографія за ред. С.А.Гончаренко, Л.О.Кондратенко. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2012 – 208 с.
19. Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. –К.: Главник, 2016. –144 с.
20. Харцій О.М. Візуальна психодіагностика : навч. посібник Львів: Магнолія 2018. - 223 с.
21. Шевченко Л.О., Чепіга Л.П. Практична психологія: навч. посібник Харків : Константа, 2018. - 191 с.
22. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: Навчально-методичний посібник. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. – 324 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

23. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
24. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
25. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
26. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
27. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>
28. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
29. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
30. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
31. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
32. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>